

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО

Зленко С.М.,

*аспірант кафедри правосуддя та філософії
Сумського національного аграрного університету*

УДК 347.9

DOI 10.32782/2663-5666.2025.1.3

ДО ПИТАННЯ ГАРАНТУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ
ОСІБ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Постановка проблеми. Приписи статті 129¹ Конституції України та статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» встановлюють обов'язковість судового рішення. Це положення вже у вигляді одного із основних принципів знайшло відображення у статті 2 Цивільного процесуального кодексу України, статті 2 Закону України «Про виконавче провадження».

Після набрання судовим рішенням законної сили виникають підстави для переходу до наступної та завершальної стадії судового провадження – виконання судового рішення. Саме на цій стадії і відбувається безпосереднє поновлення і захист прав, свобод чи інтересів осіб.

Результативність цієї стадії за великим рахунком визначає ефективність здійсненого судом захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів осіб. Виконання судового рішення передбачає фактичне поновлення матеріального стану позивача або ж практичне задоволення його нематеріальних вимог.

Практика, що склалась у нашій державі упродовж десятиліть, дає підстави говорити про особливу проблемність стадії виконання судових рішень, а це, у свою чергу, породжує додаткові питання, зокрема, щодо ефективності правосуддя як такого, до якості судових рішень. Таким чином, одночасно постає проблема реального виконання завдань цивільного судочинства з огляду на не повну спроможність суду ефективно захистити на практиці порушені, невизнані або оспорювані права, свободи чи інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб, інтереси держави.

Разом з тим, залишаються не визначеними однозначно критерії ефективності, які власне і мають бути сталими орієнтирами для оцінки якості судових рішень за відповідною ознакою. Ця обставина залишає простір для довільного тлумачення та дискусій з приводу розуміння ефективності правосуддя і, як на-

слідок, складність формування дієвих гарантій для цього.

Відповідно до все тієї ж статті 129¹ Конституції України держава взяла на себе зобов'язання забезпечити виконання судового рішення у визначеному законом порядку. Відсутність же реально функціональних механізмів забезпечення фактичного виконання судових рішень принижує імідж України на міжнародній арені, є несумісним з сутністю правової держави, підриває авторитет правосуддя та держави в цілому в суспільстві.

Формуючи погляд на проблему ефективності правосуддя в цьому розрізі актуальним постає питання наявності дієвих гарантій права осіб на ефективний судовий захист. Однозначно зрозуміло, що без таких гарантій приписи статті 129¹ Конституції України, статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», статті 2 Цивільного процесуального кодексу України, статті 2 Закону України «Про виконавче провадження» є у більшій мірі декларативними, аніж такими, що мають свій прояв у практичній площині.

Оскільки справедливе та ефективне судочинство є однією з найважливіших складових кожної правової держави, питання практичної забезпеченості його відповідними правовими механізмами продовжує зберігати свою актуальність до цього часу та спонукає до пошуку оптимальних підходів до забезпечення реальної можливості реалізації права на ефективний судовий захист.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ефективності судового захисту прав, свобод та інтересів осіб так само як і питання ефективності способів їх захисту, а також ефективності судової системи загалом були предметом досліджень низки українських науковців, зокрема: С. Мартянової, С. Демченка, Л. Москвич, Ю. Чуприни, В. Горбалінського, В. Ко-

верзнева, О. Грицаєнко, Я. Берназюка, О. Іванченка та інших. Також ряд науковців працювали над пов'язаним з темою дослідження питанням щодо обов'язковості судових рішень. Серед них В. Кройтор, В. Городовенко, М. Ясинок, О. Капля, І. Андронов та інші.

Постановка завдання. Завданням дослідження є аналіз існуючих наукових поглядів і практичних підходів щодо змісту принципів ефективності судового захисту та обов'язковості судового рішення, а також з'ясування стану дієвості гарантій права на ефективний судовий захист з метою визначення можливостей їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Ефективність – оцінна категорія, яка здатна відігравати важливу роль в управлінні різними видами соціальної діяльності, в тому числі у сфері відправлення правосуддя [1, с. 222].

Одним із ключових інструментів для досягнення ефективності судочинства як основної його мети, зокрема, є належно розроблені процесуальні правила його відправлення із запровадженням єдиних стандартів вирішення процесуальних питань, які приймаються із застосуванням суддівського розсуду [2]. Крім цього аналогічне значення мають також і правові механізми, що застосовуються в ході безпосереднього виконання судових рішень та контролю за ним. По суті щодо цієї останньої стадії судового провадження суд не може бути стороннім спостерігачем. Діюче законодавство передбачає, що контроль за виконанням судового рішення здійснює суд. Тому, за великим рахунком, обов'язок забезпечити фактичне поновлення порушеного права також покладено на суд.

У зв'язку з викладеним у даному дослідженні пропонується розглянути у взаємозв'язку принципи обов'язковості судового рішення та ефективності судового захисту.

Відповідно до змісту частини 1 статті 2 Цивільного процесуального кодексу України суд, здійснюючи правосуддя у цивільних справах, має забезпечити **ефективний** захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [3].

Варто також зауважити, що ефективність як ознака правового захисту прав особи закріплена також і в актах міжнародного законодавства. Так, у статті 8 Загальної декларації прав людини 1948 року визначено, що кожна людина має право на **ефективне** поновлення в правах компетентними національними судами у випадках

порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом [4]. У пункті 3 статті 2 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права передбачається, що кожна держава, яка бере участь у цьому Пакті, зобов'язується, серед іншого, забезпечити всякій особі, права і свободи якої, визнані в цьому Пакті, порушено, **ефективний** засіб правового захисту [5]. Статтею 13 Конвенції про захист прав людини та основних свобод передбачено, що кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на **ефективний** засіб правового захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження [6].

Конституційний суд України у своєму рішенні від 30 січня 2003 р. № 3-рп/2003 вказав на те, що правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує **ефективне** поновлення в правах [7]. А у рішенні цього ж суду від 7 травня 2002 р. № 8-рп/2002 зазначається: «Судовий захист прав і свобод людини і громадянина необхідно розглядати як вид державного захисту прав і свобод людини і громадянина. І саме держава бере на себе такий обов'язок відповідно до частини другої статті 55 Конституції України. Право на судовий захист передбачає і конкретні гарантії **ефективного** поновлення в правах шляхом здійснення правосуддя. Відсутність такої можливості обмежує це право» [8].

Дослідження питання гарантій ефективності судового захисту прав осіб в цивільному судочинстві неможливо здійснити якісно без визначення змістовного наповнення ефективності судового захисту як принципу судочинства. З цією метою на початку варто з'ясувати варіанти тлумачення поняття «ефективність».

Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає «ефективність» як абстрактний іменник до «ефективний». Характеристика якого-небудь об'єкта (пристрою, процесу, заходу, виду діяльності), що відображає його суспільну користь, продуктивність та інші позитивні якості [9, с. 358].

Згідно цього ж словника «ефективний» – це такий, що призводить до потрібних результатів, наслідків, дає найбільший ефект (результат, наслідок яких-небудь причин, сил, дій, заходів); такий, який викликає ефект (сильне враження, викликане ким – чим-небудь) [9, с. 358].

Досліджуючи питання ефективності судочинства загалом, С. Мартянова в якості елементів поняття ефективності діяльності судової

системи виділяла завдання правосуддя, діяльність судів щодо їх досягнення і результати цієї діяльності [10, с. 96]. У зв'язку з цим дослідниця пропонує під ефективністю судочинства розуміти не тільки співвідношення мети і результату, а й якість діяльності як самої по собі, її продуктивний характер [10, с. 96]. Одночасно вона висловила думку, що ефективність діяльності судової влади щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина потрібно розуміти як здатність судової влади досягати за допомогою оптимальних засобів поставлених перед нею, як гілкою державної влади, суспільно корисних цілей, передусім забезпечення прав і свобод людини і громадянина [10, с. 96].

Проводячи дослідження в царині господарського судочинства С. Демченко зазначав, що ефективність господарського судочинства вимірюється доступністю, справедливістю, неупередженістю, об'єктивністю й законністю правосуддя, оптимальністю строків прийняття остаточного (в конкретній судовій інстанції) судового рішення у справі і залежатиме від низки факторів [11, с. 23]. На думку дослідника ці фактори можна згрупувати наступним чином: ті, які можна віднести до внутрішньосистемних, таких, на які можна впливати з боку самої судової системи та ті, що знаходяться поза системою господарського судочинства [11, с. 23]. У зв'язку з цим С. Демченко вважав, що ефективність судочинства перебуває під впливом системи вищого порядку, зокрема, це забезпечення реалізації у правозастосуванні принципу верховенства права, наявність (відсутність) колізії права тощо [11, с. 23].

Л. Москвич торкаючись питання критеріїв оцінювання ефективності судової системи загалом, висловила думку, що поняттям «ефективність судової системи» закріплюється її певна внутрішня властивість, а точніше – її спроможність здійснити реальний благотворний вплив на певні правовідносини, внаслідок чого вирішується соціальний конфлікт та досягається соціальна справедливість [12, с. 31]. Тому, на думку науковиці, варто розрізняти верхню і нижню межі ефективності судової системи: верхня – повне узгодження між результатами її функціонування і поставленою ціллю...; і нижня – такий поріг ефективності, за яким судова система втрачає свою оптимальність, стає менш керованою і, зрештою, втрачає сенс свого існування [12, с. 31].

Ю. Чуприна пропонує ефективність судової системи розглядати як здатність судової влади

вирішити в розумній по можливості в найкоротші строки судові справи за дотримання прав особистості й забезпечення безперечного виконання прийнятих судом рішень [13, с. 6].

В. Горбалінський зазначає, що право на судовий захист гарантує захист прав людини лише тоді, коли цей захист є ефективним і спрямованим на відновлення порушеного права [14, с. 3]. Дослідник також слушно зауважує, що ефективність правосуддя вимагає від держави запровадження такого механізму розгляду правових спорів та перегляду справ, який би гарантував ефективність права на судовий захист на будь-якій стадії судового процесу, забезпечував поновлення у правах та мінімізував можливість негативних наслідків для осіб та публічних інтересів та забезпечував виконання судових рішень [14, с. 3].

Заслуговує на увагу в контексті даного дослідження і думка В. Коверзнева про те, що спроможність суду ефективно виконувати свої повноваження на пряму залежить від якості національного законодавства, яке повинно надавати суду інструменти протистояння деструктивним діям учасників судового процесу, які зловживають своїми процесуальними правами, використовуючи їх з метою затягування розгляду справи, перешкоджають здійсненню судочинства та ухваленню правосудного рішення, а також забезпечувати здійснення судом контрольних функцій за виконанням рішення, що набрало законної сили [15, с. 83].

Обов'язковою передумовою реального захисту або поновлення права особи є застосування судом ефективного засобу захисту такого права. На думку О. Грицаєнко під ефективним засобом (способом) судового захисту слід розуміти такий, що призводить до бажаних наслідків, дає найбільший ефект для відновлення юридичного становища особи, яке існувало до порушення її прав чи законних інтересів. Тому ефективний спосіб захисту має забезпечити поновлення порушеного права, бути адекватним наявним обставинам [16, с. 54].

В. Горбалінський запропонував таке розуміння поняття ефективності захисту прав, свобод та інтересів: здатність судовим рішенням, прийнятим за результатами розгляду справи..., впливати на правовий статус особи у спірних правовідносинах, шляхом відновлення, порушеного права або інтересу, з приводу яких особа звернулася за захистом [14, с. 4].

Європейський суд з прав людини під час розгляду справ про порушення Конвенції про

захист прав людини та основних свобод (далі – Конвенція) виходить з того, що національний правопорядок повинен забезпечувати ефективний засіб правового захисту [17, с. 9]. Більше того, відповідно до статті 13 Конвенції (право на ефективний засіб правового захисту) зобов'язання держав включають обов'язок забезпечити застосування компетентними органами засобів правового захисту... Було б неможливо уявити, якби стаття 13 забезпечувала право на засіб правового захисту і передбачала його ефективність, але не гарантувала застосування успішно використаних засобів правового захисту. Протилежне призведе до ситуацій, несумісних із принципом верховенства права [17, с. 17].

Задля визначення ефективності засобу правового захисту до уваги беруться повноваження органу влади та процесуальні гарантії, які він надає [17, с. 13]. Відповідно, обсяг повноважень національних судів щодо судового розгляду має бути достатнім, щоб гарантувати захист відповідно до статті 13 [17, с. 19].

Щоб бути ефективним, засіб правового захисту має бути здатним безпосередньо забезпечувати відшкодування за оскаржувану ситуацію [17, с. 20], а успішним результатом ефективного засобу правового захисту може бути, наприклад, залежно від випадку, скасування, відкликання або зміна дії, що порушує Конвенцію, розслідування, відшкодування або санкції, накладені на особу, відповідальну за дію [17, с. 20].

Європейський суд з прав людини у своїй практиці визнає два типи ефективних засобів правового захисту: превентивні та компенсаційні [17, с. 21]. Одночасно суд наголошує, що для того щоб бути ефективними, превентивні та компенсаційні засоби правового захисту мають бути доступними в теорії та на практиці [17, с. 44].

Загалом Європейський суд з прав людини під час вирішення справ притримується думки, що надмірна тривалість розгляду справи в національному суді, як сама по собі так і у поєднанні з іншими факторами, може спричинити ситуацію за якої ефективний засіб правового захисту може стати неефективним. Красномовним прикладом такої трансформації засобу правового захисту може бути тривале невиконання судового рішення, внаслідок чого не відбувається швидке відшкодування шкоди або задоволення вимог особи, а з плином часу матеріальні активи зрештою знецінюються. Відповідно, запізнє відшкодування стає неадекватним до фактичної шкоди, завданої порушенням права.

У подібних ситуаціях Європейський суд з прав людини неодноразово звертався до держави-відповідача з проханням запровадити ефективний засіб правового захисту, який передбачає компенсацію за невиконання або запізнє виконання судових рішень [17, с. 78].

Отже, виходячи з наведених вище наукових поглядів і практичних підходів можна визначити, що головним критерієм ефективності судового захисту слід вважати його успішну результативність на практиці у розумний строк. Така результативність, у свою чергу, проявляється тільки на стадії виконання судового рішення, тобто, в ході реалізації на практиці принципу обов'язковості судового рішення.

В цьому контексті, зокрема, справедливо висловився Кройтор В., зазначивши, що принцип обов'язковості судових рішень найбільш повно реалізується в стадії звернення судових рішень до виконання [18, с. 177].

Згаданий науковець також зазначав, що принцип обов'язковості рішень суду охоплює своїм змістом обов'язок всіх осіб та організацій, які не мають у даній справі безпосереднього юридичного інтересу, рахуватися з авторитетом судового рішення [18, с. 177].

За змістом підрозділу 5 розділу II Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, схваленої Указом Президента України від 10 травня 2006 року № 361/2006, ефективність судового захисту передбачає, зокрема і те, що судовий захист, як і діяльність суду, не може вважатися дієвим, якщо судові рішення не виконуються або виконуються неналежним чином і без контролю суду за їх виконанням [19].

Існує думка, що у різні роки рівень виконання судових рішень був різним, однак ніколи не перевищував 40-45%, а в окремі роки знижувався до критичних позначень 5-10% [20, с. 3]. Передумов до покращення ситуації у цій сфері в останні роки не спостерігається з об'єктивних причин, а отже є підстави констатувати невтішний стан судочинства загалом та відсутність дієвих гарантій права на ефективний судовий захист, а так само і гарантій невідворотності виконання судових рішень, зокрема, у цивільних спорах.

Таким чином, логічним висновком з окресленої вище ситуації видається те, що за відсутності беззаперечного авторитету у суду як органу державної влади, неможливо в повній мірі досягти ані справедливості правосуддя, ані

ефективності судового захисту, ані обов'язково (беззаперечного) виконання судових рішень. За умови відсутності у найближчій перспективі позитивних тенденцій щодо зміни існуючої ситуації судова система вірогідно зможе досягти своєї нижньої межі, яка за Л. Москвич, втративши свою оптимальність втрачає і сенс свого існування [12, с. 31].

Цілком погоджуючись зі слушною думкою С. Демченка щодо перебування ефективності судочинства під впливом системи вищого порядку [11, с. 23] слід зазначити, що систему гарантій права на ефективний судовий захист необхідно починати вибудовувати з чесного чіткого формулювання суспільних цінностей та наповнення їх конкретним і однозначним практичним змістом, прагнучи при цьому забезпечити їх сталість та однозначність тлумачення.

У практичній сфері обґрунтованою видається концепція посилення контролю суду за виконанням рішень, зокрема, шляхом удосконалення відповідних правових механізмів, але не виключно.

Діюча редакція розділу VII Цивільного процесуального кодексу України зводить зміст судового контролю за виконанням судового рішення до:

розгляду судом скарг сторін виконавчого провадження на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення;

вирішення питання про зобов'язання боржника подати звіт про виконання судового рішення, розгляд такого звіту та, за наявності підстав, вжиття заходів процесуального примусу у виді штрафу.

Цих заходів очевидно не достатньо для встановлення належного контролю за виконанням рішень. Вони не здатні ефективно спонукати боржника до виконання покладених на нього судовим рішенням обов'язків. Відповідно, такий контроль не відповідає своєму призначенню та є неефективним. Аналогічно можна охарактеризувати і саму процедуру примусового виконання рішень.

З метою покращення ситуації у цій сфері, серед іншого, варто також розглянути можливість законодавчого пов'язання результату вирішення спору з результатом виконання винесеного рішення.

Застосовувати такий підхід доречно в першу чергу з метою підвищення рівня відпові-

дальності як суду так і особи, яка безпосередньо вживає заходи примусового виконання, за практичний результат у кожній конкретній справі. Одночасно можна розраховувати, що додатковим ефектом в таких умовах може стати підвищення якості судових рішень, оскільки це спонукатиме суд, вирішуючи спори, більше зважати також і на реальність виконання власних рішень. В розвиток такого підходу видається доречним виключення взагалі із законодавства можливості здійснення позасудового контролю за діяльністю осіб, що безпосередньо здійснюють примусове виконання рішень судів у зв'язку з його не відповідністю приписам статті 129¹ Конституції України. Безсумнівно таке рішення передбачатиме і вжиття ряду заходів організаційного характеру, зокрема. При цьому варто бути свідомим того, що загальний позитивний результат може бути досягнутий тільки внаслідок застосування ряду узгоджених за предметом і часом заходів у комплексі, а не вибіркових кроків.

В цьому контексті варто дещо детальніше торкнутись конституційного припису щодо контролю за виконанням судового рішення. Закріплений в Основному законі обов'язок суду здійснювати контроль за виконанням судового рішення з'явився в Конституції України у зв'язку з прийняттям парламентом Закону України № 1401-VIII від 02.06.2016, згідно якого Конституція України була доповнена статтею 129¹ у сучасній редакції.

Розділ VIII «Правосуддя» Конституції України у первісній редакції зазначеного припису щодо контролю за виконанням судового рішення не містив. Авторами відповідного законопроекту про внесення змін до Конституції України необхідність включення до її змісту положення щодо судового контролю за виконанням судового рішення обґрунтовувалось так: «Беручи до уваги довготривалу практику неефективного виконання судових рішень, у законопроекті закріплено гарантії виконання судових рішень, а контроль за їх виконанням пропонується покласти на суд, який ухвалив відповідне рішення» [21, с. 12]. Із зазначеного випливає, що включаючи до Основного закону згадане положення, законодавець прагнув створити додаткову гарантію обов'язковості судового рішення, а отже і фактичного поновлення порушеного права. В таких умовах видається доречним в розвиток задуму законодавця запровадити наступну формулу: «Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд, зокрема, через органи Дер-

жавної судової адміністрації». Реалізація такого підходу передбачатиме передачу функцій щодо примусового виконання рішень судів від Міністерства юстиції України до Державної судової адміністрації відповідно. Ця ідея видається цілком логічною з огляду на те, що:

по-перше, відповідно до частини 1 статті 151 Закону України «Про судоустрій і статус судів» Державна судова адміністрація України, за своїм статусом, є державним органом у системі правосуддя [22];

по-друге, за змістом частини 1 статті 1 Закону України «Про виконавче провадження» виконавче провадження визначається як завершальна стадія судового провадження і примусове виконання судових рішень [23].

Поточна ситуація, за якої заходи завершальної стадії судового провадження здійснюються органами, які не відносяться до системи правосуддя є принципово не вірною.

За таких умов та у зв'язку з наявністю конституційно закріпленого принципу судового контролю за виконанням судового рішення вбачається обґрунтованою та виправданою ідея концентрації в системі органів правосуддя повноважень щодо відправлення правосуддя, виконання судових рішень та контролю за таким виконанням.

Підсумовуючи викладене, з урахуванням результатів даного дослідження, видається можливим визначити зміст ефективності судового захисту в цивільному судочинстві як спроможність суду забезпечити у розумний строк застосування необхідних і достатніх заходів та засобів спрямованих на захист або поновлення прав осіб та фактичне досягнення цієї мети, не вдаючись при цьому до свавільного втручання у права, свободи та інтереси не залучених до спору осіб.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Проведення дослідження ефективності судового захисту прав осіб у взаємозв'язку з питанням обов'язковості судових рішень дозволило встановити, що

принципи обов'язковості судового рішення та ефективності судового захисту функціонують синхронно, доповнюючи один одного.

Головним критерієм ефективності судового захисту слід вважати його успішну результативність у розумний строк на практиці. Вона ж, у свою чергу, проявляється тільки на стадії виконання судового рішення, тобто, в ході реалізації на практиці принципу обов'язковості судового рішення.

Констатовано, що за недостатності авторитету у суду як органу державної влади, неможливо в повній мірі досягти ані справедливості правосуддя, ані ефективності судового захисту, ані обов'язкового виконання судових рішень. Одночасно відмічаються негативні тенденції у вітчизняній судовій системі загалом та необхідність формування реально дієвих гарантій права на ефективний судовий захист. З цією метою запропоновано розглянути можливість законодавчого пов'язання результату вирішення спору з результатом виконання винесеного рішення, сконцентрувавши в системі органів правосуддя повноваження щодо відправлення правосуддя, виконання судових рішень та контролю за таким виконанням.

Також запропоновано скасувати позасудовий контроль за діяльністю осіб, що безпосередньо здійснюють примусове виконання рішень судів у зв'язку з його не відповідністю приписам статті 129¹ Конституції України.

В результаті проведеного дослідження також було сформульовано авторський погляд щодо змісту ефективності судового захисту прав осіб в цивільному судочинстві, відповідно до якого ефективність судового захисту в цивільному судочинстві – це спроможність суду забезпечити у розумний строк застосування необхідних і достатніх заходів та засобів спрямованих на захист або поновлення прав осіб та фактичне досягнення цієї мети, не вдаючись при цьому до свавільного втручання у права, свободи та інтереси не залучених до спору осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Іванченко О. Система критеріїв оцінювання ефективності діяльності судів під час надання судових послуг. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 11. С. 222–225. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/11/48.pdf> (дата звернення: 07.03.2025).
2. Правила організації ефективного судочинства обговорили на нідерландсько-українській конференції. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1492723> (дата звернення: 10.03.2025).
3. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 15.02.2025).
4. Загальна декларація прав людини : Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 15.01.2025).

5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовтня 1973 р. № 2148-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 15.01.2025).

6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) : Ратифіковано Законом України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 15.01.2025).

7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора) від 30 січня 2003 р. № 3-рп/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-03#Text> (дата звернення: 19.01.2025).

8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частин другої, третьої статті 124 Конституції України (справа щодо підвідомчості актів про призначення або звільнення посадових осіб) від 7 травня 2002 року № 8-рп/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-02#Text> (дата звернення: 19.01.2025).

9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с. URL: <https://archive.org/details/velykyislovnyk/mode/2up> (дата звернення: 11.03.2025).

10. Мартянова С. Чинники ефективності судової влади щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 2. С. 96–101. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2018_2_20 (дата звернення: 11.03.2025).

11. Демченко С. Складники ефективності господарського судочинства. *Вісник Академії управління МВС*. 2010. № 2 (14). С. 21–27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ucnavs_2010_2%2814%29_3 (дата звернення: 11.03.2025).

12. Москвич Л. Критерії оцінювання ефективності судової системи. *Вісник Верховного суду України*. 2010. № 10 (122). С. 30–35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvsu_2010_10_7 (дата звернення: 11.03.2025).

13. Чуприна Ю. Концептуальні засади оцінки ефективності функціонування судової влади. *Державне будівництво*. 2009. № 2. С. 1–11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2009_2_32 (дата звернення: 11.03.2025).

14. Горбалінський В. Ефективність способів захисту прав, свобод та інтересів осіб при оскарженні рішень суб'єктів владних повноважень: поняття та зміст. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2023. № 10. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-10-01-05>.

15. Коверзнев В. Ефективність судового захисту прав учасників економічних відносин як критерій забезпечення доступу до правосуддя. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 82–86. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.8.13>.

16. Грицаєнко О. До питання ефективності захисту прав особи в адміністративному судочинстві. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. № 2 Ч. 2 Том 31 (70). С. 53–58. DOI <https://doi.org/10.32838/2707-0581/2020.2-2/10>.

17. Практичний посібник зі статті 13 Європейської конвенції з прав людини. Право на ефективний засіб правового захисту. Рада Європи/ Європейський Суд з прав людини. 2023. 92 с. URL: <https://rm.coe.int/guide-article-13-echr-ukrainian/1680ae3709> (дата звернення: 22.01.2025).

18. Кройтор В. Принцип обов'язковості судових рішень у цивільному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 175–178. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-3/39>.

19. Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів : Схвалено Указом Президента України від 10 травня 2006 року № 361/2006 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361/2006#Text> (дата звернення: 07.03.2025).

20. Виконання судових рішень в Україні: стан, проблеми, міжнародні аспекти. *Національна безпека і оборона*. 2019. № 3-4 (179-180). С. 3–6 / шеф-редактор Юрій Якименко. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD179-180_2019_ukr.pdf (дата звернення: 07.03.2025).

21. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 26.01.2016 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57209 (дата звернення: 07.03.2025).

22. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 червня 2016 р. № 1402. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 15.02.2025).

23. Про виконавче провадження : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1404. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> (дата звернення: 22.02.2025).

24. Конституція України від 28 червня 1996 р. (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 15.02.2025).

Зленко С.М. ДО ПИТАННЯ ГАРАНТУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ОСІБ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

У статті здійснено огляд та аналіз існуючих наукових поглядів і практичних підходів щодо ефективності судочинства як однієї з найважливіших складових правової держави. Автором розглянуто у взаємозв'язку принципи обов'язковості судового рішення та ефективності судового захисту.

Зазначається, що одним із ключових інструментів для досягнення ефективності судочинства як основної його мети є належно розроблені процесуальні правила його відправлення, а так само і правові механізми, що застосовуються в ході безпосереднього виконання судових рішень та контролю за ним.

В ході дослідження було встановлено, що головним критерієм ефективності судового захисту слід вважати його успішну результативність на практиці. Така результативність, у свою чергу, проявляється тільки на стадії виконання судового рішення, тобто, в ході реалізації на практиці принципу обов'язковості судового рішення.

У статті констатується, що очевидних передумов для суттєвого покращення ситуації щодо належного гарантування ефективності судового захисту прав осіб в цивільному судочинстві в останні роки не спостерігається, відповідно, є підстави вести мову про невтішний стан судочинства загалом та відсутність реально дієвих гарантій права на ефективний судовий захист, а так само і гарантій обов'язковості виконання судових рішень.

Констатується, що передбачених процесуальним законом заходів щодо контролю за виконанням судових рішень не достатньо для встановлення належного контролю за виконанням рішення. Такий контроль, на сьогоднішній день, не відповідає своєму призначенню та є неефективним. Аналогічно можна охарактеризувати і саму процедуру примусового виконання рішення.

Підсумовуючи автор зазначає, що принципи обов'язковості судового рішення та ефективності судового захисту функціонують синхронно. Відмічено необхідність формування дієвих гарантій права на ефективний судовий захист. З цією метою запропоновано сконцентрувати в системі органів правосуддя повноваження щодо відправлення правосуддя, виконання судових рішень та контролю за таким виконанням.

Також запропоновано скасувати позасудовий контроль за діяльністю осіб, що безпосередньо здійснюють примусове виконання рішень судів у зв'язку з його невідповідністю приписам статті 129¹ Конституції України.

Крім того, в результаті проведеного дослідження було сформовано авторський погляд щодо змісту ефективності судового захисту прав осіб в цивільному судочинстві.

Ключові слова: цивільний процес, процесуальні гарантії, завдання судочинства, ефективність, обов'язковість судового рішення.

Zlenko S.M. ON THE ISSUE OF GUARANTEEING THE EFFECTIVENESS OF JUDICIAL PROTECTION OF PERSONAL RIGHTS IN CIVIL PROCEEDINGS

The article analyzes existing scientific views and practical approaches about the effectiveness of judicial proceedings. The author explores the principle of binding judicial decisions and the principle of effectiveness of judicial protection in their interrelationship.

It is noted that one of the key tools for achieving the efficiency of judicial proceedings, as its main goal, is properly developed procedural rules for its conduct, as well as legal mechanisms used during the direct execution of court decisions and their control.

The research found that the main criterion for the effectiveness of judicial protection is its successful effectiveness in practice. Such effectiveness, in turn, is manifested only at the stage of execution of the court decision, that is, during the implementation in practice of the principle of binding judicial decisions.

In the author's opinion, there are no obvious prerequisites for a significant improvement in the situation regarding the proper provision of effective judicial protection of individual rights in civil proceedings in recent years, accordingly, there are grounds to speak of the disappointing state of legal proceedings in general and the absence of truly effective guarantees of the right to effective judicial protection, as well as guarantees of the binding nature of court decisions.

The author notes that the system of guarantees of the right to effective judicial protection should be built on an honest, clear formulation of social values and their filling with specific and unambiguous practical content, while striving to ensure their consistency and unambiguous interpretation.

The concept of strengthening court control over the execution of decisions seems justified in the author's opinion. He also considers that the measures of control over the execution of court decisions provided for by the procedural law are not sufficient to establish proper control over the execution of the decision. Such control today does not correspond to its purpose and is ineffective. The procedure for the forced execution of the decision itself can be characterized similarly.

The author suggests that to improve the situation in this area, among other things, it is also worth considering the possibility of legislatively linking the outcome of the dispute resolution with the outcome of the decision enforcement. At the same time, the author notes that an overall positive result can be achieved only as a result of the integrated application of a number of measures coordinated in terms of topic and time.

Taking into account the above, the author concludes that the principles of binding judicial decisions and the effectiveness of judicial protection operate synchronously. The need to form effective guarantees of the right to effective judicial protection is noted. To this end, it is proposed to concentrate in the system of justice authorities the powers to administer justice, execute judicial decisions and monitor such execution.

It is also proposed to abolish extrajudicial control over the activities of persons who directly enforce court decisions due to its non-compliance with the provisions of Article 129¹ of the Constitution of Ukraine.

In addition, as a result of the research, the author's view was formed regarding the content of the effectiveness of judicial protection of the rights of individuals in civil proceedings.

Key words: civil procedure, procedural guarantees, tasks of judicial proceedings, efficiency, binding nature of court decisions.